

A liberalizált földgázpiac első négy hónapja

A földgázellátásról szóló 2003. évi XLII. törvény 2003. június 16-i parlamenti elfogadása óta még egy év sem telt el, a törvény hatályba lépése óta pedig alig több, mint négy hónap. Ez egy rövid, de tapasztalatokban meglehetősen gazdag időszak.

A magyarországi földgázpiac megnyitásának első négy hónapja nem tekinthető a gázpiaci liberalizáció sikertörténetének, ugyanakkor kudarcának sem minősíthető.

Ha csak néhány számmal akarnánk jellemezni, akkor elmondható, hogy 2004. január 1-től a földgázpiac végfogyasztóinak éves felhasználása 67%-át jelentő fogyasztói kör lett feljogosított fogyasztó, vagyis a piac ilyen mértékben lett megnyitva. Ez kb. 280000 fogyasztót érint. És milyen arányban éltek ezzel a lehetőséggel a fogyasztók? 2004. január 1-től 2 fogyasztó ment át a közüzemből a verseny piacra, mely az összefogyasztás 2,6%-át jelenti.

2004. május 1-én: 28 fogyasztó, mely 4,2%-ot jelent, és 2004. június 1-én 33 fogyasztó volt a szabadpiacon, amelyek fogyasztása kb. 6 %-nak felel meg. A jelenlegi jogszabályi környezetben ez az arány nem nőhet 2005. október 1-ig.

A földgázpiaci liberalizáció eddigi eredményei azokat a szkeptikusokat igazolták, akik azt jósolták, hogy nem várható itt komoly verseny.

1. A hazai földgázpiac korábbi engedélyes szereplői – gázértékesítő, gázszolgáltatók – teljesen nyilvánvalóan, nem voltak érdekeltek a liberalizációban, sőt egyértelműen ellenérdekeltek voltak és ma is azok. Kivételként meg kell azonban említeni a gázértékesítő – liberalizációhoz kapcsolódó, nem elhanyagolható – elvárását, mely szerint a viszonteladói gázár piaci, de legalább is költség alapú rendezését remélte. Talán sokakat megtévesztettek az e társaságok részéről elhangzott versenybarát nyilatkozatok, de mint az élet más területén, itt is a tettekből és nem a nyilatkozatokból célszerű véleményt formálni.

Ellenérdekeltségük több fázisban tetten érhető:

- a törvénytervezet véleményezésekor, módosítások kezdeményezése során (pl.: a tevékenységek jogi szétválasztása helyett alapvetően csak számviteli szétválasztás maradt, néhány kivételtől eltekintve, mely az új, 03/55 EC gázdirektívának köszönhető)
- az alsóbb rendű jogszabályok előkészítése során,
- a nehezen induló, majd befejezetlenül maradt Üzemi és Kereskedelmi Szabályzat (ÜKSZ) készítés folyamatában,
- a működési engedély kérelmek engedélyezési eljárása során,
- a kihirdetett jogszabályok, szabályzatok alkalmazása során, mind a mai napig.

Ebben a meglehetősen erős „ellenszélben” megszületett jogszabályi keretrendszer még sikernek is minősíthető.

A valódi versenyben érdekelt feljogosított fogyasztók a fenti vehemenciát alig tudták ellensúlyozni, bár túlzottnak tűnő követeléseket, elvárásokat ők is megfogalmaztak. Ilyen volt pl., hogy

- a feljogosítási kormányrendeletben biztosított közüzemi kapacitás megfeleltetési szabályára vonatkozó javaslat, mely szerint a feljogosított fogyasztó maga dönthesse el, hogy a közüzemből való kilépéskor milyen szállítóvezetési belépési pont-összetételben kapja meg a közüzemi kapacitást.

A közüzemben maradókat ellátását „utánam az özönvíz” megközelítéssel kezelték.

- a közüzemből való kilépést és a versenypiaci szereplés sikertelensége esetén való visszalépést gyors ütemben, rövid átfutási idővel kérték,
- az együttműködő földgázrendszer egyensúlyozásának szolgáltatása feléjük a kötelező jellegén túl ingyenes is legyen.

2. A Hivatal 2003. augusztus végén, látva, hogy a leendő rendszerirányító vezette munkabizottság képtelen lesz az ÜKSZ 2003. októberi megalkotására, az összes addigi anyagot bekérve, 2003. október 10-én kiadta az Ideiglenes ÜKSZ-t, melynek kétségtelen érdeme, hogy:

- Lehetővé válik a GET szerinti működési engedélykérelmek beadása,
- Tartalmazza azokat az átmeneti szabályokat, amelyek
 - o lehetővé tették a feljogosított fogyasztók kilépését a versenypiacra a GET hatályba lépésének első pillanatától,
 - o a közüzemi kapacitás megfeleltetését biztosítják a szállítórendszer belépési pontjaira, illetve ezek módosítására is lehetőséget ad,
- Először ír elő konkrét kötelezést a szabad kapacitások közzétételére vonatkozóan (szállítórendszeren, tároló rendszeren),
- Azonosítja az új piacszerkezethez tartozó kötelező és lehetséges szerződéses kapcsolatokat,
- Meghatározza a rendszerüzemeltetők által nyújtott alapszolgáltatásokat,
- Részletesen rögzíti a kapacitásigények, kapacitás lekötések szabályait,
- Előírja a versenypiacra kilépő feljogosított fogyasztó mérőjének távfelügyeletére vonatkozó követelményeket,
- Normatív előírást tartalmaz a rendszerirányító saját kiegyenlítő gázkészletének meghatározására,
- Előírja a tranzitálási célra lekötött, de kihasználatlan szállítókapacitás megszakítható jellegű igénybevételének lehetőségét.

Az IÜKSZ kiadására a Hivatal a GET 14.§ (3) bekezdés hatalmazta fel, igaz, a GET ezen szakasza csak 2004. január 1-én lépett hatályba. A gázszolgáltató társaságok többsége emiatt (is) bíróságon támadta meg az IÜKSZ-t.

3. A feljogosított fogyasztóknak a GET alapján 2003. október 31-ig kellett eldönteniük, kilépnek-e 2004. január 1-től a versenypiacra, ezért felmondják-e közüzemi szerződésüket. Az IÜKSZ ezért tartalmazott olyan átmeneti szabályt, hogy a leendő földgázszállítói és földgáztárolói engedélyes tegye közzé a közüzem által le nem kötött szabadkapacitásait legkésőbb 2003. október 15-ig.

A feladat viszonylag egyszerű volt: a 2003. július 1-től (2004. június 30-ig) lekötött teljesítményekkel lefedett volt a teljes hazai földgáz ellátás, azaz október 15-én ez mind közüzemi igényként volt értelmezhető. Ezt a MOL Rt. 86-88 Mm³/nap kapacitással azonosította. A szállítórendszer belépő ponti kapacitásának e feletti része volt a szabad kapacitás, amit közzé kellett volna tenni.

A végrehajtás azonban másként történt. A MOL Rt. – érthetetlen módon – új közüzemi igény felmérést indított, aminek a végeredménye – hosszas vita, gyözködés eredményeként – az a minimális szabad kapacitás közzététel lett, ami

- a beregdaróci belépési ponton a hazai ellátásra igénybe vehető kapacitás 1%-a volt,
- a földgáztárolók napi kitermelői csúcs kapacitásának 1%-át sem érte el,

- az Ausztria felőli HAG belépési ponton pedig az osztrák fél rendelkezési jogával korlátozott 3,5 Mm³/nap kapacitás felett csak 0,56 Mm³/nap szabad kapacitást jelentett.

Mindezt tovább színesítette a MOL Földgáztároló Rt. által közzétett szabad kapacitás, amely „0” értéket tartalmazott ott, ahol a földgázszállító 0,4 Mm³/nap szabad kapacitást ismertetett.

A fentiek alapján érthető volt, hogy az – új és meglehetősen terjedelmes jogszabály halmaz miatt – egyébként is óvatos feljogosított fogyasztók közül alig volt határozott érdeklődő a január 1-i versenypiaci élet kipróbálására.

E tekintetben a péti Nitrogénművek Rt. volt a legeltökéltebb, a leghatározottabb, vállalva az „úttörő” munka sok-sok buktatóját, kellemetlenségét, amiért tisztelet és köszönet illeti a társaságot. A köszönetet a szabályok gyakorlati alkalmazása során felmerült, igen hasznos kérdések, felvetések miatt érdemlik meg, amivel sokat segítettek a többi piaci szereplő és a Hivatal jogszabály értelmezésében.

4. Az IÜKSZ több előírását szakmailag és jogilag is sokan támadták. A gázszolgáltató társaságok többsége egyrészt a Hivatal - már említett - jogszabályi felhatalmazásának hiányára hivatkozva támadta meg az IÜKSZ-t.

A szakmai észrevételek hasznosítása érdekében a Hivatal öt témakört nevesítve várt javaslatokat, amely felvetéseket és értékelésüket honlapján közzétette. Ezek voltak a

- közüzemi kapacitás megfeleltetésének szabályai,
- az összevonható gázátadókra vonatkozó nominálási szabályok,
- a swap (csere) kereskedelem,
- a gáznap előtti, azaz másodlagos gázkereskedelem
- és a nominálás, újránominálás, a nominálási eltérés díj témakörök.

A javaslatok mérlegelése alapján a Hivatal 2004. január 1-én – módosításokkal – újra kiadta az IÜKSZ-t, egyrészt jogszerűvé téve annak előírásait, másrészt több szabályt korrigálva, finomítva, így

- A közüzemből kilépő fogyasztó tárolói kapacitás igényét egyedileg, a fogyasztó saját jelleggörbéje alapján kell meghatározni. A maradék kapacitás a két import belépési pont között közel csúcsnapi forgalmuk arányában oszlik meg.
- A nominálási eltérési díj fizetése 2004. július 1-ig fel lett függesztve, a kiegyenlítő gáz többletdíja pedig a korábbi érték 40%-ára csökkent.
- A gáznap előtti gázkereskedelem és a swap kereskedelem szabályainak kidolgozására – időhiány miatt – a rendszerirányító lett kötelezve.

5. A piacnyitás biztatónak tűnt a tekintetben, hogy a Hivatal 2004. január 1-én 7 db versenykereskedői működési engedélyt adott ki, igaz ezen engedélyesek közül talán csak egy mondható a hazai földgázpiacon új szereplőnek.

Azóta újabb kereskedői engedély kiadására is sor került és egy további kérelem ügyében jelenleg eljárás folyik. Azonban a 9-re bővülő kereskedők között is csak két új szereplő azonosítható.

A versenypiacra lépett 33 fogyasztó ellátásában – nem teljeskörű információ alapján – két kereskedő vesz részt, mintha valamiféle „fegyverszünet” lenne a korábbi gázpiaci szereplők kereskedői között.

6. A 96/2003. GKM rendelet és az IÜKSZ által előírt, a következő gáznapra vonatkozó igénybejelentésre kötelezettek nagy része (az 500 m³/óránál nagyobb teljesítmény lekötéssel rendelkező közüzemi fogyasztók, a közüzemi szolgáltatók és végül a

közüzemi nagykereskedő) alapvetően az igény-bejelentéstől való eltérés miatti erős szankciókra és egymás adatszolgáltatásának hiányára hivatkozva nem teljesítették a rendelet és az IÜKSZ ezirányú előírásait. A piaci szereplőknek az igénybejelentés, nominálás végzésére való felkészültsége és annak gyakorlati pontossága ezért alig ismert. A 2004. I. negyedévi téli időszak napi egyensúlyozását a fentiek ellenére sikeresen oldotta meg a rendszerirányító, mely legfőképpen a viszonylag enyhe téli időjárással, illetve az ebből is adódó, a közüzemi nagykereskedő által rendszeresen felajánlott opciós gázforrások rendelkezésre állásával magyarázható.

Természetesen nem minden tél lesz ilyen enyhe és ettől sokkal zordabb téli viszonyok között is jól kell működtetni a hazai gázellátó rendszert. Tehát jó szabályokkal és azok fegyelmezett alkalmazásával kell erre felkészülnünk.

7. A 2004/2005-ös gázévre történő kapacitás lekötések során a közüzemi szolgáltatók részéről - összehangoltnak tűnő – elégtelen adatszolgáltatás történt a közüzemi nagykereskedő felé, aki ezáltal nem tudta időben megadni a közüzem összesített kapacitásigényét az IÜKSZ-ben előírt részletezettséggel. Ennek következtében a versenypiaci szereplők nem ismerhették meg időben a közüzem prioritása után részükre maradó szabad kapacitásokat, tehát a közüzemi szerződés felmondásának 2004. április 15-ig történő megerősítéséig sem láthatták tisztán lehetőségeiket. Döntő részben ennek tulajdonítom, hogy a nyilvántartásba vételét kérő több mint 100 feljogosított fogyasztó 2/3-a a közellátásban maradt.

A közeljövőben, a piacnyitás sikeresebbé tétele érdekében megteendő néhány feladat:

- Nominálás, igénybejelentés szabály rendszerének konszolidálása, (GKM rendelet, IÜKSZ módosítások)
- Kapacitás lekötések: IÜKSZ szerint történjenek (Kikényszerítés a GET 13.§ alapján: „(1) Aki a földgázipari tevékenységet a jogszabályban, az engedélyében, a Hivatal határozatában, illetőleg az üzemi és kereskedelmi szabályzatban vagy az üzletszabályzatban előírtaktól eltérő módon gyakorolja, azzal szemben a Hivatal megteszi a szükséges intézkedéseket,...)
- A közüzem kapacitás igényének kontrolálása, szállítói szabad kapacitások IÜKSZ szerinti közzététele (Kikényszerítés)
- IÜKSZ kiegészítése az előírt fejezetekkel (másodlagos kereskedelem, swap-kereskedelem, fogyasztási profilok kialakítása, stb.)
- ÜKSZ készítés felügyelete

A valódi kínálati földgázpiac létrejöttéhez olyan határkeresztező szállítóvezetéki szabad kapacitásokra van szükség, amelyek lehetővé teszik versenyképes árszintű gázforrások elérhetőségét. Ennek tartós megoldását jelenheti egy harmadik import vezeték létesítése.